

КРАТКИ ОПИС ЗЕТЕ И ЦРНЕ ГОРЕ, за штампу припремио Слободан Радовановић, издање Српске академије наука и умјетности, Београд 1970.

Одјељење друштвених наука САНУ припремило је фототипско издање врло интересантног рукописа написаног на Цетињу у прољеће 1774. године од стране непознатог аутора. Уз рукопис је снимљено и неколико касније објављених грамата (свега 155 страница), као и шест раније објављених докумената у којима се помиње рукопис под насловом *Кратки опис Зете и Црне Горе* (Къраткое описание о Зетѣ и Чернои Горы). Први од њих је извјештај Атанасија Деметровића Секереша, који је у улози државног цензора „илирских рукописа“ Ц. кр. илирске дворске штампарије у Бечу, у септембру 1775, предао Илирској дворској депутацији своје мишљење о рукопису (на латинском језику).

Поред краћег студиозно писаног предговора овом издању, којим смо се за ову биљешку увелико послужили, објављен је и регистар имена која се у рукопису помињу.

До рукописа се дошло на основу опораума закљученог 1947. године између Југославије и Мађарске. Његов оригинал са преписом и другим прилозима чува се у Историјском архиву СП Војводине.

Рукопис под називом *Кратки опис Зете и Црне Горе* написан је на ондашњем руском језику, са много правописних грешака (неуједначено писање истих ријечи, без великог слова у почетку, произвољно стављан тврди и меки знак и др.). Аутор је послао рукопис свом пријатељу трговцу Максиму Куртовићу, поријеклом Црногорцу, насељеном у Бечу, да га тамо штампа у Ц. кр. илирској дворској штампарији, и да му све примјерке пошаље у Црну Гору. Могло би се претпоставити да је писцу у почетку било стало да дозна да ли ће се рукопис уопште моћи објавити и, ако би се увјерио да нико ништа нема против његове садржине, онда би се постарао да исправи мноштво правописних грешака и да га тек онда са сопственим потписом поново пошаље у Беч ради штампања. Међутим, у почетку да-та препорука типографу што све

треба да учини прије штампања даје нам довољно разлога да закључимо да је непознати аутор рукописа упорно желио да његово име остане у тајности до краја. На захтјев свог пријатеља са Цетиња, Куртовић је и у току 1775. године тражио од Илирске дворске депутације обавјештење о судбини рукописа. Уколико не би могао да буде штампан, тражио је да му га врате. Тек крајем јула 1776. коначно је одлучено не само да се рукопис не може објавити него да га треба конфисковати и уништити. Цензор Атанасије Деметровић Секереш, који у свом извјештају није дао никакве податке о аутору рукописа, истакао је да „због савршеног непознавања прилика“ неће да утврђује разлоге због којих аутор рукописа жели да објави „озбиљне ствари, с намером да свој народ присили у једну државу“.

Садржина рукописа посвећеног грофу Алексеју Григорјевичу Орлову са предговором читаоци и главним текстом подијељеним на 77 параграфа и цензора Деметровића је увјеравала да тако не пише „необразована светиња“. *Кратки опис Зете и Црне Горе* је само по облику сличан Историји о Црној Гори Василија Петровића, док се по начину писања и критичком односу према појавама налази много изнад ње. У рукопису се наводе и извјесни документи које је непознати аутор имао при руци. Из текста се види да је познавао *Цетињски љетопис* (србизирани извод Барлецијевог дјела *Скендер-бег*), као и познати *Цетињски љетопис* вјероватно из XV вијека, који је, према Јагићу, Његош покљонио пољском слависти А. Кухарском. Очигледне су и везе *Кратког опис Зете и Црне Горе* са *Крусовљом Иван-бега Црнојевића*. Са више познавања и опширније пише о приликама у Црној Гори XVIII вијека него Василије Петровић. У рукопису се наводе појединости о подјели Црне Горе на нахије, црногорско-турским борбама у XVIII в., вјечитој слободи Црне Горе и

помоћима које је она пружала хришћанским државама у њиховим ратовима против Турске. Анонимни писац увелико критикује власт црквених поглавара, који су на зборовима народним угледнији, мада гувернадура сматра вођом народа. Док митрополит Василије Петровић мисли да су црквене старјешине истински насљедници Црнојевића, догле непознати писац овог рукописа њихов утицај назива „некаквим управљањем“, које се одржало, на жалост, и до његових дана.

Овај интересантни рукопис, не само по времену настанка већ и по подацима које садржи, подстицаће

историчаре на нова размишљања о питањима црногорске историје с краја XVIII вијека. Nameћу се и питања у вези с намјерама његовог писца и пропагандном важношћу стиса који је желио анонимно да објави, и то баш у Бечу.

Објављивањем оригиналног текста рукописа, који се с малим напором може успјешно читати, САНУ је задужила нашу науку и тим што је читаоцима пружила могућност да се боље обавијесте и о другим појединостима карактеристичним за ову земљу, њене људе тога доба и њихова схватања.

Ђ. П.

Јержи Скворнек, *Антинаполеоновске концепције Чарторискога* (Jerzy Skowronek, *Antynapoleońskie koncepcje Czartoryskiego*, Warszawa 1969, стр. 383)

Студија младог пољског историчара Јержи Скворнек-а о антинаполеоновским концепцијама Адама Чарториског обрађује активности овог познатог пољског аристократе у првим годинама XIX вијека, тј. од 1801. до 1808. године. Студија је написана на основу богате објављене и необјављене грађе, коју је аутор нашао у многим пољским, совјетским и аустријским архивама.

У првој глави студије аутор је обрадио политичке концепције које је Чарториски изнио у периоду 1801—1803. Чим је Александар I дошао на руски пријесто у прољеће 1801. године Чарториски је постао један од његових блиских сарадника, учествујући у припремама унутрашњих реформи Русије. У септембру 1802. године он је постао помоћник министра спољних послова Русије. Његове основне преоккупације сада постају: како учврстити позиције Русије у односу на растућу опасност од Наполеона I. Своје концепције изнио је у врло опширном мемоару који је предао цару, у коме се прије свега залагао за учвршћење руских позиција на Балкану и за уједињење свих пољских земаља под влашћу цара или неког од његове браће. У том периоду он ради на реализа-

цији, али без успјеха, и неких других планова против Наполеона.

У другој глави обрађена је активност Чарториског до јесени 1804. (почетком те године постао је министар спољних послова Русије). У том периоду он прије свега поклања посебну пажњу балканској политици Русије, а затим ради на формирању једне антифранцуске коалиције, због чега ускоро и долази до кидања дипломатских односа Русије и Француске. Али та поопштена политика према Француској била је преурањена и није имала успјеха.

Почетком јесени 1804. године Чарториски ради на формирању треће коалиције против Наполеона I, што је предмет треће главе ове студије. Његови напори су дјелимично успјели, јер је склопљен савез са Аустријом и Шведском, али Енглеска је одбила савез који би имао за циљ промјене на Балкану и друге предности за Русију, инсистирајући на савезу који би мао за циљ само рат против Француске.

Руско-енглески преговори продужени су у Петрограду и закључени су склапањем савеза у априлу 1805. године, који аутор врло детаљно анализира у четвртој глави своје студије. У овој глави је,